

Зависимост между безработица и икономически растеж: национално и регионално равнище

Милен Велев*

Резюме: Основната цел на разработката е да се изследва зависимостта между равнището на безработица и икономическия растеж на национално и на регионално равнище. Това позволява да се установи какъв ще бъде количественият ефект върху обема на произведената продукция при промяна в равнището на безработица. Направен е кратък преглед на основните теоретични концепции и подходи за изучаване на взаимовръзките между икономическия растеж и равнището на безработица. Извършено е статистическо изследване на зависимостта между измененията на реалния БВП и коефициента на безработица, като са използвани годишни и тримесечни данни. Получените статистически модели са приложени на национално и на регионално равнище.

Ключови думи: безработица, икономически растеж, закон на Оукън, национално и регионално равнище

JEL: E23, E24.

Въведение

Проблемите, свързани с динамиката и зависимостите, които съществуват между безработицата и икономическия

* Милен Велев е доктор, главен асистент в катедра „Икономика и управление на туристическото обслужване“ на Университета „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас, e-mail: milen.velev@gmail.com

растеж, са от изключително важно значение за всяка макроикономическа политика. В настоящия момент българската икономика бавно и трудно се възстановява от финансово-икономическата криза, безработицата все още е относително висока, съвкупното производство нараства колебливо и с бавни темпове, конкурентоспособността не е достатъчно висока. Освен това, съществува значителна диференциация в равнището на безработицата и обема на съвкупното производство по региони и тези различия се запазват относително стабилни с течение на времето. Една от основните цели на провежданите макроикономически политики е намаляване на равнището на безработицата на национално равнище и в отделните региони на страната. При разработването на тези политики е от изключително важно значение да се изясни конкретната зависимост, която съществува между безработицата и икономическия растеж на национално и на регионално равнище.

1. Преглед на научната литература

Отрицателната зависимост между промените в равнището на безработица и промените в реалното съвкупно производство е установена от Оукън (Okin, 1962) по емпиричен път за икономиката на САЩ.

Законът на Оукън има важно значение от теоретична и от емпирична гледна точка. От теоретична гледна точка, законът на Оукън, заедно с кривата на Филипс, е ключов елемент за извеждане на кривата на съвкупното предлагане. От емпирична гледна точка, коефициентът на Оукън е полезен инструмент за разработване, прилагане и прогнозиране на резултатите от провежданите макроикономически политики (Harris и Silverstone, 2001). През последните десетилетия голям брой емпирични проучвания са изследвали този закон и в повечето случаи заключението е, че като цяло може да се подкрепи неговата валидност (Adanu, 2005).

Различните изследвания – Schnabel (2002), Petman и Tavera (2007), Ball и гр. (2013), Daly и гр. (2014), Velev (2014), Ball и гр. (2015), показват, че абсолютната стойност на коефициента на Оукън, която първоначално се е считала близка до три, варира значително с течението на времето и през различните фази на икономическия цикъл, зависи също така от прилаганите модели и може да бъде доста под три. Налага се тезата (Пиримова, 2007), че законът на Оукън не е в състояние да изрази една стабилна (във времето или по отношение на различните национални икономики) количествена зависимост. Икономиката на България през изследвания период (2000-2015 г.) преминава през различни фази на цикличното развитие – оживление, подем, криза (рецесия). От теоретико-приложна гледна точка, интерес представлява извеждането на конкретната количествена зависимост между икономическия растеж и равнището на безработица в България. Следва да се отбележи, че редица автори като Нейчева (2016), Йоцов (2013), Рангелова (2011), Статев (2009) изследват динамиката и основните фактори на икономическия растеж в България (включително и ролята на човешкия капитал), но без да се концентрират върху проблема с безработица.

Въпреки многобройните научни публикации в изследваната област, повечето от тях се занимават само с данни на национално ниво. Но през последните години, някои проучвания – Freeman (2000), Christopoulos (2004), Adanu (2005), Villaverde и Maza (2009), се опитват да преодолеят този недостатък, като анализират зависимостта между съвкупното производство и безработицата на регионално равнище.

Основната цел на настоящата разработка е да се изследва зависимостта между безработицата и икономическия растеж на национално и на регионално равнище. По този начин ще се установи какъв ще бъде количественият ефект върху обема на произведената продукция при промяна в равнището на безработица. Познаването на тази връзка за всеки регион е важно с оглед на ефективното прилагане на макроикономическите политики.

В тази връзка се налага необходимостта законът на Оукън, изразяващ зависимостта между икономическия растеж и безработицата, да бъде адаптиран и приложен при специфичните условия на българската икономика. Законът на Оукън може да бъде изразен в т. нар. разризна и диференчна форма. В настоящото изследване е приложен диференциалният подход, при който са изчислени верижни индекси спрямо преходен период (при променлива база). Този подход позволява по-добре да се проследят и анализират отделните подпериоди на подем и спад на макроикономическата активност на националната икономика (Пиримова, 2007).

2. Теоретична рамка

Най-общо, икономическият растеж представлява процес на последователно увеличаване на реалния обем на съвкупното производство (Пиримова, 2014). За характеризиране на икономическия растеж в теорията се използват основно два подхода, в зависимост от продължителността на

Икономическо развитие

времевия период (Ралева, 2013; Пиримова, 2014). Според първия подход, икономическият растеж представлява дългосрочният положителен тренд на динамиката на brutния вътрешен продукт (БВП) и показва дългосрочната тенденция на промяна на производствения потенциал на икономиката (т.нар. дългосрочен икономически растеж). Според втория подход, който е приложим в краткосрочен и средносрочен план, икономическият растеж показва промените в действителните стойности на БВП и причините за тяхното нарастване (т.нар. конюнктурен икономически растеж). В настоящата разработка е използван вторият подход за измерване на икономическия растеж. Безработицата се измерва с два показателя – като абсолютен размер, който представлява броя на безработните и като равнище. В настоящото изследване безработицата е оценена чрез коефициента на безработица на населението от 15 до 64 години или на 15 и повече навършени години.

За да се получи връзката между безработицата и икономическия растеж, са използвани следните разсъждения. Равнището на безработица (u) и производителността на труда (m) се изразяват чрез следните формули:

$$u = \frac{U}{L} \cdot 100; m = \frac{Y}{E},$$

където U е броят на безработните, L е броят на активната работна сила, Y е реалното съвкупно производство (реален БВП), E е броят на заетите лица, а m е БВП на един зает. Като се вземе предвид, че $L = E + U$ и първата формула, се получава:

$$E = U \left(\frac{100}{u} - 1 \right).$$

Като се вземе предвид, че $Y = m \cdot E$ и $U = L - E$, се получава:

$$Y = m \cdot U \left(\frac{100}{u} - 1 \right) = m \cdot L \left(1 - \frac{u}{100} \right).$$

Ако се вземат разликите на величините спрямо даден преходен период в двете страни на равенството, то за темпа на прираст на съвкупното производство се получава:

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \frac{\Delta(mL)}{mL} \left(\frac{1 - \frac{(u + \Delta u)}{100}}{1 - \frac{u}{100}} \right) - \frac{1}{100 - u} \Delta u.$$

Тъй като изразът $\frac{1 - \frac{(u + \Delta u)}{100}}{1 - \frac{u}{100}} \approx 1$, то ще се получи:

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \alpha + \beta \Delta u. \quad (1)$$

$$\text{(Тук } \alpha = \frac{\Delta(mL)}{mL} \cdot 100; \beta = -\frac{100}{100 - u} \Delta u.)$$

Чрез формула (1) се изразява връзката между темпа на прираст на съвкупното производство и промяната на равнището на безработица. Коефициентът β изразява чувствителността, с която обемът на производството се променя при промяна в равнището на безработица. Поради това, ще го означаваме още като коефициент на Оукън. Тъй като $u \ll 100$, то коефициентът β е приблизително равен на единица. Ако се приеме, че произведението ($m \cdot L$) е приблизително равно на потенциалния БВП, то коефициентът α ще показва прираста на обема на потенциалното производство. Ако работната сила L остава постоянна (т.е. $\Delta L = 0$), то α ще показва прираста на производителността на труда в икономиката: $\alpha = \frac{\Delta m}{m} \cdot 100$. Ако производителността на труда m е постоянна ($\Delta m = 0$), то α ще показва прираста на работната сила: $\alpha = \frac{\Delta L}{L} \cdot 100$. Ако работната сила и производителността на труда остават постоянни, то $\alpha = 0$.

Ако положим $\Delta u = 0$, ще получим: $\frac{\Delta Y}{Y} \cdot 100 = \alpha$. Следователно, коефициентът α показва с колко процента трябва да на-

раства реалният БВП спрямо предходния период, за да остане безработицата на същото равнище.

Конкретната количествена зависимост между безработицата и икономическия растеж, изразяваща се чрез формула (1), е оценена и анализирана чрез иконометрични модели, приложени на национално и на регионално равнище, като са използвани годишни и тримесечни данни.

3. Информационни източници и ограничения при провеждане на изследването

За провеждане на изследването е използвана информация основно от следните институции – Национален статистически институт (НСИ) и Евростат.

Настоящото изследване има следните ограничения:

1. Периодът, за който е представена информацията, е от 2000 г. до 2015 г.
2. Изследването е базирано преди всичко на официална и публично достъпна информация.
3. В анализа не са включени важни моменти, като например провежданите политики за регулиране на пазара на труда, действащите институции, влиянието на демографските процеси, структурните характеристики на националната икономика и др.

4. Изследване на зависимостта между безработицата и икономическия растеж

4.1. Тримесечни данни

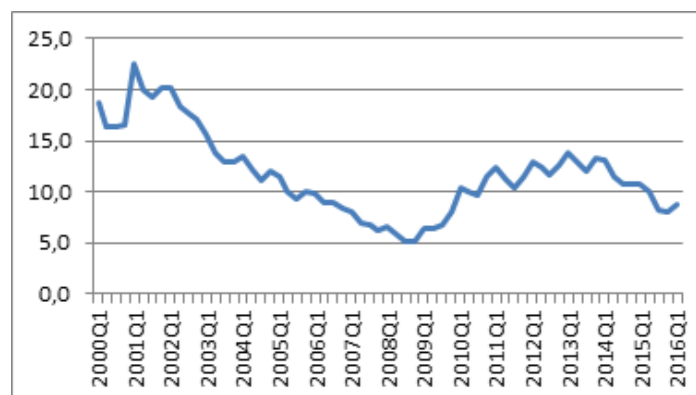
Изследването започва с разглеждане на динамиката на безработицата и икономическия растеж, при което са използвани тримесечни данни за българската икономика за периода 2000Q1-2015Q1.

Както се вижда от фиг. 1, изследвания период условно може да се раздели на четири подпериода. През първия подпериод 2000Q1-2000Q4, равнището на безработица намалява с 2,1 процентни пункта (от 18,7% през 2000Q1 до 16,6% през 2000Q4). През втория подпериод 2001Q1-2008Q4 се наблюдава значителна динамика на стойностите на безработицата в България. Нейното равнище намалява повече от четири пъти – от най-високата стойност през изследвания период (22,5% през 2001Q1) до най-ниската стойност (5,1% през 2008Q4). През третия подпериод (2009Q1- 2013Q1), в резултат от влиянието на световната финансово-икономическа криза, безработицата в България се покачва повече от два пъти (от 6,4% през 2009Q1 до 13,8% през 2013Q1). През четвъртия подпериод (2013Q2-2016Q1), в който българската икономика бавно и трудно се възстановява от икономическата криза, се наблюдава тенденция за намаляване на равнището на безработица. Нейното равнище намалява с 4,3 процентни пункта (от 13% през 2013Q2 до 8,7% през 2016Q1). Все още е трудно да се прогнозира доколко трайна и устойчива е тази положителна тенденция.

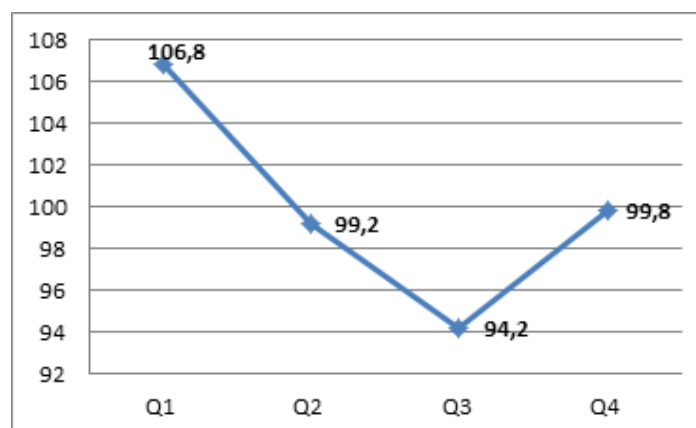
Резултатите от сезонната декомпозиция на равнището на безработица са представени на фиг. 2. За изследване на сезонните колебания е приложен методът на отношенията на фактическите към изгладените стойности. Използван е мултипликативният модел (т.е. регресионното уравнение в случая има следния вид: $u = \beta_0 + \beta_1 \cdot t \cdot s + \beta_i$).

Както се вижда от фигура 2, сезонните индекси достигат най-висока стойност през първото тримесечие (106,8%), а най-ниска стойност – през третото тримесечие (94,2%). Сезонните индекси показват, че в изследвания времеви ред има добре изразена сезонност – отклонението около средната стойност през отделните тримесечия е 12,6 процентни пункта.

Икономическо развитие

Фигура 1. Динамика на равнището на безработица в България за периода 2000Q1- 2015Q1
Източник: НСИ, Eurostat

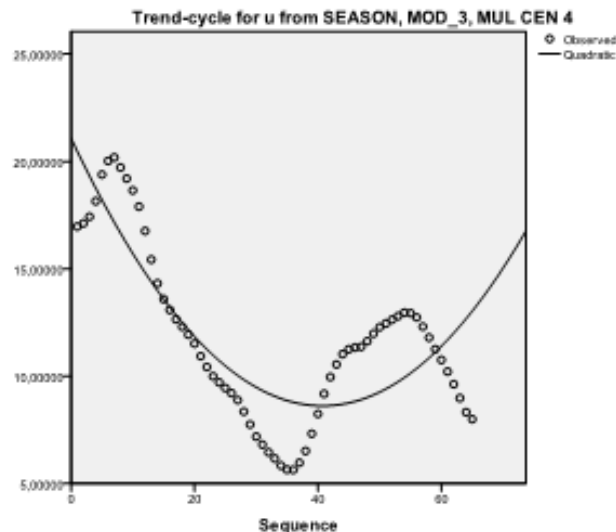
Фигура 2. Сезонна декомпозиция на равнището на безработица в България

За изгладения времеви ред (т.е. времеви-ят ред, изчистен от сезонните и случайните колебания) е направена оценка на най-подходящия модел за моделиране на тренда с помощта на процедурата *Curve Estimation* на софтуерния пакет *IBM SPSS Statistics*. Различните модели са сравнени според стойността на коефициента на детерминация (обяснителната част). Съгласно получените резултати, най-голяма е стойността на коефициента на детерминация при кубичния (0,686) и квадратичния модел (0,643). За линейния модел този коефициент е 0,290. F- статистиката показва, че обяснените от тези модели общи вариации са значими (равнищата на

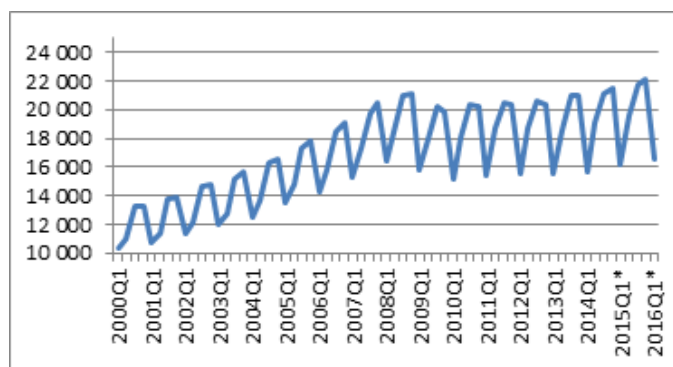
значимост са със стойност $Sig.=0,00<0,05$). Кубичният модел в случая е отхвърлен като неподходящ, тъй като коефициентът пред третата степен на променливата няма икономически смисъл. Понеже разликата между стойностите на коефициента на детерминация за квадратичния и линейния модел е равна на 0,353, т.е. по-голяма е от 0,1, то като най-адекватен е избран квадратичният модел (Мишев, Гоев, 2010). Квадратичният модел се описва чрез следното уравнение:

$$u=21,233-0,623t+0,008t^2+\varepsilon,$$

където $t=1,2,3,\dots,65$ (брой тримесечия), ε -грешка (фигура 3).

Фигура 3. Динамика на равнището на безработица, изчистена от сезонните и случайните колебания (квadraticен регресионен модел)

Фигура 4. Динамика на реалния БВП на България (по средногодишни цени на 2010 г., млн. лв.) за периода 2000Q1-2015Q1

Източник: НСИ. *Забележка: предварителни данни

На фигура 4 е представена динамиката на реалния БВП на България за периода 2000Q1-2015Q1.

Разглежданият времеви ред съдържа ясно изразен тренд и повторяемост, която очевидно се дължи на сезонността. Резултатите от сезонната декомпозиция са представени на фигура 5.

Както се вижда от фигура 5, през четвъртото тримесечие сезонните индекси

достигат най-висока стойност и реалният БВП е с 9,5% по-голям от средногодишните стойности. През първото тримесечие сезонните индекси достигат най-ниска стойност и реалният БВП е с 15% по-малък от средногодишните стойности. Сезонните индекси показват, че в изследвания времеви ред има силна изразена сезонност – отклонението около средната стойност е 24,5 процентни пункта.

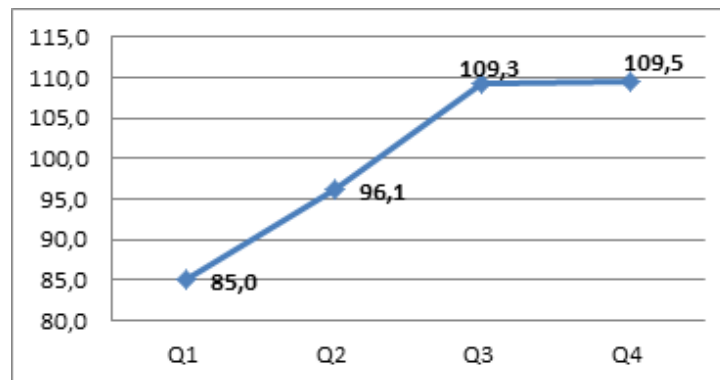
Икономическо развитие

Силното влияние на сезонния фактор върху равнището на безработица и реалния БВП може да се обясни със специфичната отраслова структура на българската икономика и преди всичко с годишната динамика на икономическата активност в секторите туризъм, селско стопанство, търговия, операции с недвижими имоти и др.

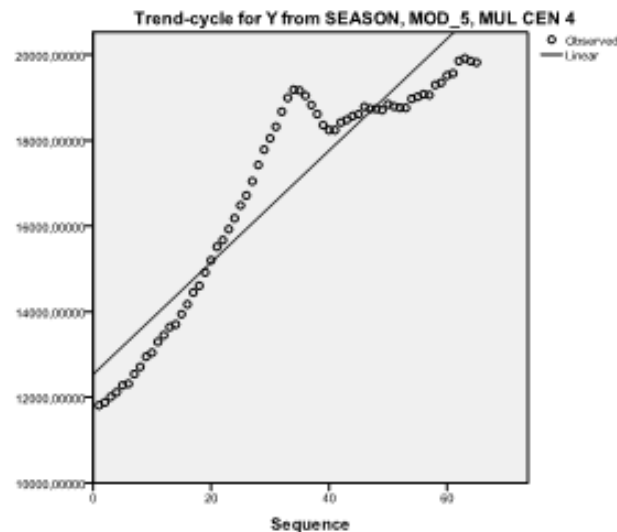
За изгладения времеви ред е направена оценка на най-подходящия модел за моделиране на тренда. Съгласно получените резултати, най-голяма е стойността на

коэффициента на детерминация при кубичния (0,961) и квадратичния модел (0,961). За линейния модел този коэффициент е 0,871. F- статистиката показва, че всички модели са адекватни. Понеже разликата между стойностите на коэффициента на детерминация за квадратичния и линейния модел е по-малка от 0,1, то като най-адекватен е избран линейният модел (Мишев, Гоев, 2010). Линейният регресионен модел се описва чрез следното уравнение:

$$Y=12530,5+130,731t+\varepsilon.$$

Фигура 5. Сезонна декомпозиция на реалния БВП на България

Фигура 6. Динамика на реалния БВП, изчистена от сезонните и случайните колебания (линеен регресионен модел)

Въз основа на получените модели би могло да се направи прогноза за тримесечните стойности на равнището на безработица и на реалния БВП в България за следващ период. Хоризонтът на прогнозата е 7 тримесечия, т.е. около 10% от дължината на времевия ред (таблица 1).

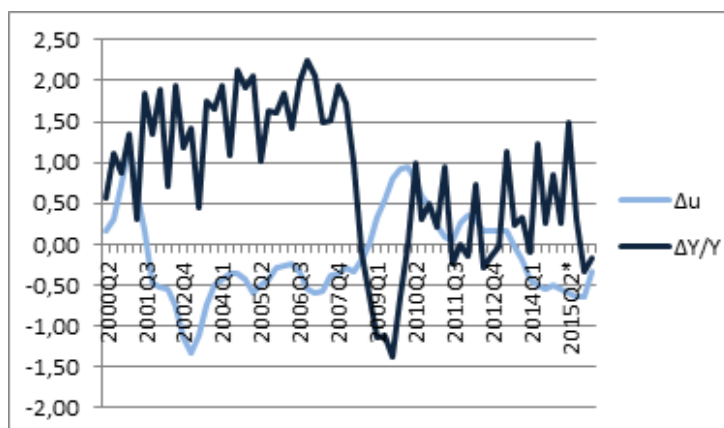
Следователно, ако се допусне, че установените закономерности ще се запазят и през прогнозирания период (т.е. икономиката трудно ще преодолява негативните последици от икономическата криза), то равнището на безработица ще нараства и

през четвъртото тримесечие на 2017 г. ще достигне 15,9%. Стойността на реалния БВП през четвъртото тримесечие на 2017 г. ще нарасне спрямо четвъртото тримесечие на 2016 г. с 572 млн. лв., т.е. с 2,4%.

Най-напред е изследвана зависимостта между безработицата и икономическия растеж, като са използвани тримесечните данни за реалния БВП и за равнището на безработица в България за периода 2000Q1-2016Q1. Разликите на величините (т.е. ΔY_t , Δu_t) са спрямо предходното тримесечие (фигура 7).

Таблица 1. Прогнозни стойности за тримесечните стойности на равнището на безработица и на реалния БВП (по средногодишни цени на 2010 г., млн. лв.)

Период от време	Равнище на безработица	Реален БВП
Q2 2016	13,3	20340
Q3 2016	13,0	23276
Q4 2016	14,2	23455
Q1 2017	15,6	18327
Q2 2017	14,9	20842
Q3 2017	14,6	23848
Q4 2017	15,9	24027

Фигура 7. Съпоставка между величините $\Delta Y_{100/Y}$ и Δu за периода 2000Q1-2016Q1 (изменение спрямо предходното тримесечие)¹

Източник: НСИ и собствени изчисления. *Забележка: данните за БВП са предварителни

¹ Времевите редове са изгладени.

Икономическо развитие

Резултатите от извършения регресионен анализ с помощта на статистическия софтуерен пакет *EViews 7* са представени в таблица 2.

Числовата стойност на коефициента на Дърбин-Уотсън е равна на $d=0,873$. При сравнение на емпиричните с теоретичните стойности се установява наличието на автокорелация, защото $d < dL=1,407$, ($dL=1,407$; $dU=1,467$).

За отстраняване на автокорелацията е построен нов регресионен модел, в който времето е въведено като независима променлива. Този метод се основава на теоремата FWL (Frisch–Waugh–Lovell), съгласно която регресионен модел, който описва зависимостта между двете променливи и включва и времето като независима променлива, съответства на модел, изразяващ зависимостта между остатъчните елементи на двете променливи около трендовите линии (Мишев, Гоев, 2010). Резултатите от регресионния анализ са представени в таблица 3.

Параметърът γ пред фактора време t изразява изменението, което настъпва във величината $\Delta Y_{100}/Y$ в резултат от комплексното въздействие на всички фактори,

които не са включени в модела, при условие, че факторът Δu не се изменя. Съгласно F-критерия, линейният регресионен модел е статистически значим. Регресионните коефициенти също са статистически значими. Тълкуванието на коефициентите на регресионното уравнение показва, че при увеличаване на безработицата с един процентен пункт и нарастване на фактора време с единица, реалният БВП намалява с 0,77% спрямо предходното тримесечие ($-0,76509 = -0,74194 - 0,02315$). Ако равнището на безработица се увеличи с 1 пр. пункт, то в резултат от това реалният БВП ще намалее с 0,74% спрямо предходното тримесечие. Влиянието на другите фактори, които не са свързани с равнището на безработица (и които са включени в променливата t), води до намаляване на БВП с 0,02%.

Съгласно получените резултати, за да не се допусне увеличаване на текущата безработица е необходимо реалният тримесечен БВП да нараства спрямо предходното тримесечие с 1,44%. (Ако положим $\Delta u=0$ и $t=1$, то съгласно полученото регресионно уравнение ще имаме: $\Delta Y_{100}/Y = 1,464845 - 0,023150 = 1,441695$.)

Таблица 2. Резултати от регресионния анализ за променливите $\Delta Y_{100}/Y$ (зависима променлива) и Δu .

	Коефициенти	Стандартна грешка	t-статистика	Вероятност
α	0.703452	0.105434	6.671961	0.0000
β	-0.806288	0.192270	-4.193528	0.0001
Коефициент на детерминация	0.220965	Средно значение на зависимата променлива		0.816372
Коригиран коефициент на детерминация	0.208400	Дисперсия на зависимата променлива		0.916582
Стандартна грешка на оценката	0.815500	Информационен критерий на Akaike		2.460722
Сумата от квадратите на остатъците	41.23254	Критерий на Schwarz		2.528187
Логаритмична функция на правдоподобие	-76.74310	Критерий на Hannan-Quinn		2.487300
F-статистика	17.58568	Коефициент на Durbin-Watson		0.873256
Вероятност (F-статистика)	0.000089			

Таблица 3. Резултати от регресионния анализ за променливите $\Delta Y_{100}/Y$ (зависима променлива), Δu , t

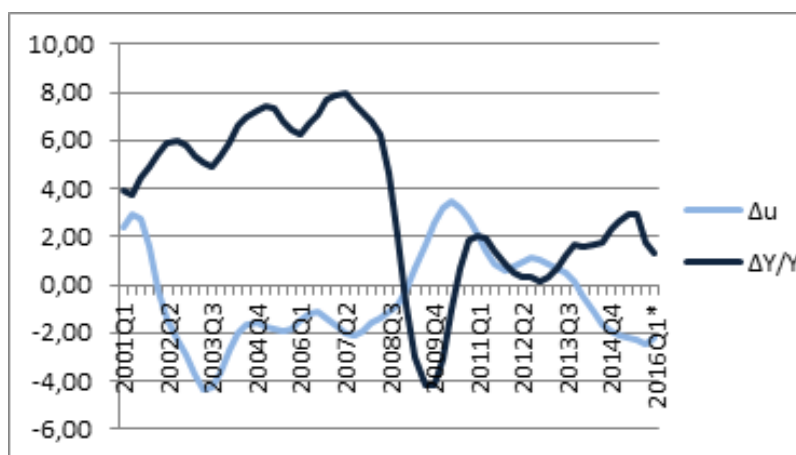
	Коефициенти	Стандартна грешка	t-статистика	Вероятност
α	1.464845	0.179725	8.150492	0.0000
β	-0.741940	0.164767	-4.502962	0.0000
γ	-0.023150	0.004729	-4.895499	0.0000
Коефициент на детерминация	0.440704	Средно значение на зависимата променлива		0.816372
Коригиран коефициент на детерминация	0.422366	Дисперсия на зависимата променлива		0.916582
Стандартна грешка на оценката	0.696623	Информационен критерий на Akaike		2.160596
Сумата от квадратите на остатъците	29.60228	Критерий на Schwarz		2.261793
Логаритмична функция на правдоподобие	-66.13906	Критерий на Hannan-Quinn		2.200462
F-статистика	24.03282	Коефициент на Durbin-Watson		1.204026
Вероятност (F-статистика)	0.000000			

Зависимостта между безработицата и икономическия растеж в България е изследвана и като е разгледано изменението на величините спрямо съответното тримесечие на предходната година (фигура 8).

При извършване на регресионния анализ е получена много ниска стойност на коефициента на Дърбин-Уотсън $d=0,119692$, което е свързано с наличието на автокорелация ($dL=1,382$; $dU=1,449$).

За отстраняване на автокорелацията е построен нов регресионен модел, в който времето е въведено като независима променлива. Резултатите от регресионния анализ са представени в таблица 4.

За отстраняване на автокорелацията е построен нов регресионен модел, в който времето е въведено като независима променлива. Резултатите от регресионния анализ са представени в таблица 4.

Фигура 8. Съпоставка между величините $\Delta Y_{100}/Y$ и Δu за периода 2000Q1-2016Q1 (изменение спрямо съответното тримесечие на предходната година)

Източник: НСИ и собствени изчисления. *Забележка: данните за БВП са предварителни

Таблица 4. Резултати от регресионния анализ за променливите $\Delta Y_{100}/Y$ (зависима променлива), Δu , t

	Коефициенти	Стандартна грешка	t-статистика	Вероятност
α	5.806252	0.536977	10.81285	0.0000
β	-0.860200	0.130256	-6.603921	0.0000
γ	-0.092233	0.014671	-6.286666	0.0000
Коефициент на детерминация	0.631584	Средно значение на зависимата променлива		3.436675
Коригиран коефициент на детерминация	0.618880	Дисперсия на зависимата променлива		3.223735
Стандартна грешка на оценката	1.990171	Информационен критерий на Akaike		4.262248
Сумата от квадрата на остатъците	229.7253	Критерий на Schwarz		4.366062
Логаритмична функция на правдоподобие	-126.9986	Критерий на Hannan-Quinn		4.302934
F-статистика	49.71529	Коефициент на Durbin-Watson		0.186804
Вероятност (F-статистика)	0.000000			

Съгласно данните от таблица 4, линейният модел и регресионните коефициенти са статистически значими. Тълкуването на коефициентите на регресионното уравнение показва, че при увеличаване на безработицата с един процентен пункт и нарастване на фактора време с единица, реалният БВП намалява с 0,95% спрямо съответното тримесечие на предходната година ($-0,952433 = -0,860200 - 0,092233$). Ако равнището на безработица се увеличи с 1 пр. пункт, то в резултат от това реалният БВП ще намалее с 0,86% спрямо съответното тримесечие на предходната година. Влиянието на другите фактори, които не са свързани с равнището на безработица (включени в променливата t), води до намаляване на БВП с 0,09%.

Съгласно получените резултати, за да не се допусне увеличаване на текущата безработица ($\Delta u=0$, $t=1$), е необходимо реалният тримесечен БВП да нараства спрямо съответното тримесечие на предходната година с 5,71%.

4.2. Годишни данни

На фигура 9 е представена динамиката на реалния БВП на България за периода 2000-2015 г. (годишни данни).

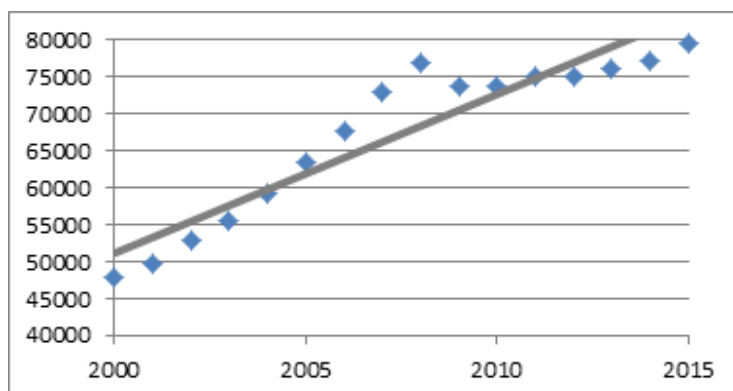
Както се вижда от графиката, времевият рег е с ясно изразен възходящ тренд. Направена е оценка на най-подходящия модел за моделиране на тренда. Съгласно получените резултати, най-голяма е стойността на коефициента на детерминация при кубичния (0,961) и квадратичния модел (0,961). За линейния модел този коефициент е 0,873. F-статистиката показва, че всички модели са адекватни. В този случай като най-адекватен е избран линейният модел, който се описва чрез следното уравнение:

$$Y = 49129,450 + 2135,035t + \varepsilon.$$

На фигура 10 е представена динамиката на равнището на безработица в България за периода 2000-2015 г. (годишни данни).

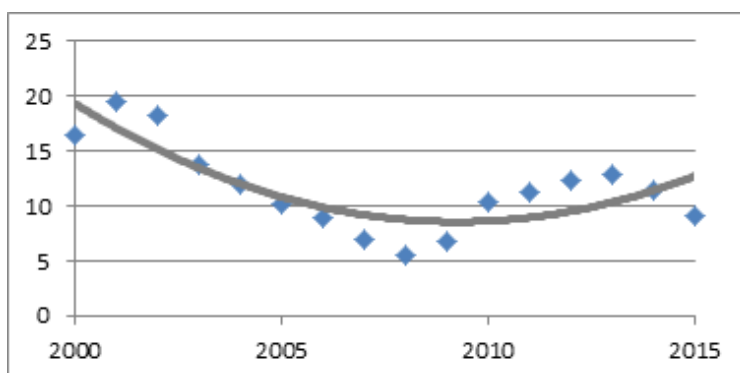
Направена е оценка на най-подходящия модел за моделиране на тренда на изследвания времеви рег. Съгласно получените резултати, най-голяма е стойността на коефициента на детерминация при кубичния (0,685) и квадратичния модел (0,663). За линейния модел този коефициент е 0,278. (Трите модела са статистически значими.) В този случай като най-адекватен е избран квадратичният модел, който се описва чрез следното уравнение:

$$Y = 21,713 - 2,571t + 0,126t^2 + \varepsilon.$$

Фигура 9. Динамика на реалния БВП на България (по цени на 2010 г., млн. лв.) за периода 2000-2015 г.

Източник: НСИ

Фигура 10. Динамика на равнището на безработица в България за периода 2000-2015 г.

Източник: НСИ

Въз основа на получените модели е направена прогноза за годишните стойности на равнището на безработица и на реалния БВП в България за следващ период (таблица 5). Хоризонтът на прогнозата е 2 години, т.е. около 12% от дължината на времевия ред.

Таблица 5. Прогнозни стойности за годишните стойности на равнището на безработица и реалният БВП (по цени на 2010 г., млн. лв.)

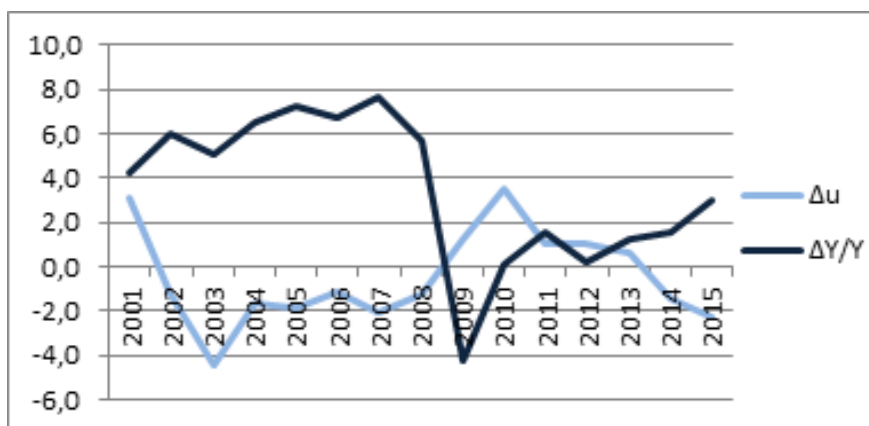
Период от време	Равнище на безработица	Реален БВП
2016	14,28	85425
2017	16,10	87560

Следователно, ако се допусне, че установените закономерности ще се запазят и през прогнозирания период, то равнището на безработица ще нараства и през 2017 г. ще достигне стойност от 16,10%. Стойността на реалния БВП през прогнозирания период ще нараства с 2135 млн. лв., т.е. с 2,5% годишно.

Изследвана е зависимостта между безработицата и икономическия растеж, като са използвани годишните данни за реалния БВП и за равнището на безработица в България за периода 2000-2015 г. Разликите на величините (т.е. ΔY , Δx) са спрямо предходната година (фигура 11).

Резултатите от регресионния анализ са представени в таблица 6 и на фигура 12.

Икономическо развитие

Фигура 11. Съпоставка между величините $\Delta Y.100/Y$ и Δu за периода 2000-2015 г. (изменение спрямо предходната година)

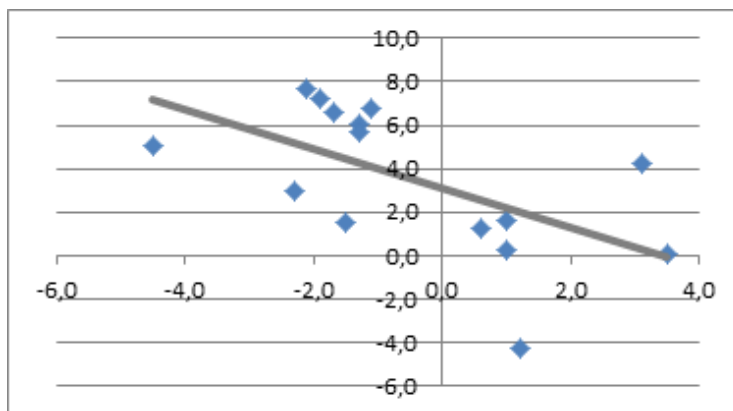
Източник: НСИ и собствени изчисления

Таблица 6. Резултати от регресионния анализ за променливите $\Delta Y.100/Y$ (зависима променлива), Δu . Национално равнище, годишни данни

	Коефициенти	Стандартна грешка	t-статистика	Вероятност
α	3.202684	0.787755	4.065584	0.0016
β	-0.971991	0.369421	-2.631118	0.0219
Коефициент на детерминация	0.365844	Средно значение на зависимата променлива		3.549824
Коригиран коефициент на детерминация	0.312997	Дисперсия на зависимата променлива		3.505886
Стандартна грешка на оценката	2.905875	Информационен критерий на Акаике		5.102910
Сумата от квадратите на остатъците	101.3293	Критерий на Schwarz		5.194204
Логаритмична функция на правдоподобие	-33.72037	Критерий на Hannan-Quinn		5.094459
F-статистика	6.922784	Коефициент на Durbin-Watson		1.441908
Вероятност (F-статистика)	0.021930			

Съгласно данните от таблица 6, линейният модел и регресионните коефициенти са статистически значими. Понеже дължината на динамичния рег е по-малка от 15 члена, то следва да се използва коефициентът на Нойман (Мишев, Гоев, 2010, с. 216). Числовата стойност на коефициента на Нойман е равна на $k=N.d/(N-1)=$

$14.1,441908/13=1,552824$, където d е коефициента на Дърбин-Уотсън, а N е дължината на реда. При сравнение на емпиричните с теоретичните стойности (при съответна дължина на реда и грешка от първи род 0,05) не се установява наличието на автокорелация, защото $k' < k < k''$, ($k'=1,2725$; $k''=3,3458$).

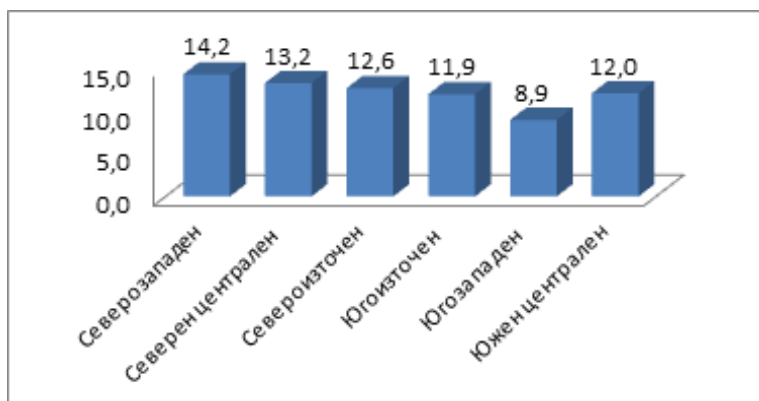
Фигура 12. Зависимост между безработицата и икономическия растеж в България за периода 2000-2015 г. (линеен регресионен модел)

Тълкуванието на коефициентите на регресионното уравнение показва, че при увеличаване на безработицата с един процентен пункт, реалният БВП намалява с 0,97% спрямо предходната година. Съгласно получените резултати, за да не се допусне увеличаване на текущата безработица, е необходимо реалният годишен БВП на България да нараства спрямо предходната година с 2,23%.

Зависимостта между безработицата и икономическия растеж е изследвана и за отделните райони в България – Северозападен, Северен централен, Североизточен, Югоизточен, Югозападен и Южен централен район. Използвани са годишните данни

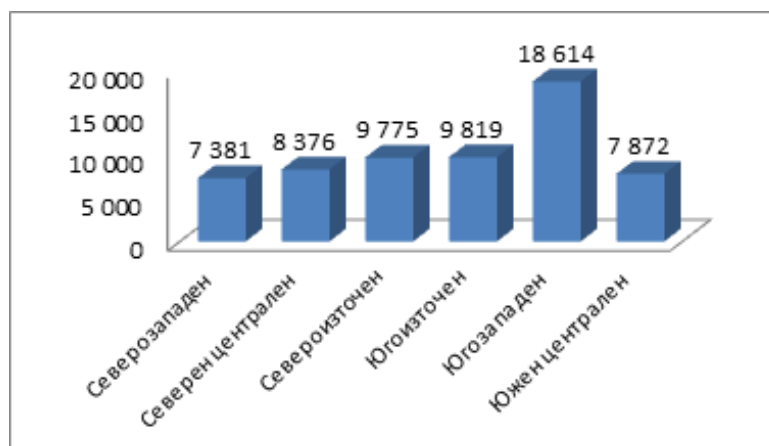
за реалния БВП и за равнището на безработица за периода 2003-2014 г. (Разликите на величините (т.е. ΔY, Δu) са спрямо предходната година) (фигура 12).

Както се вижда от фигура 13, съществува голяма диференциация в равнището на безработица по региони. През 2014 г. най-високо е равнището на безработицата в Северозападния район (14,2%), а най-ниско е в Югозападния район (8,9%), т.е. разликата е 5,3 пр. пункта. За сравнение, през 2003 г. разликата между най-високото (Североизточен район – 20,1%) и най-ниското равнище на безработица (Южен централен район – 11%) е 9,1 пр. пункта.

Фигура 13. Равнище на безработица за 2014 г., по райони
Източник: НСИ

Икономическо развитие

Фигура 14. БВП на човек от населението за 2014 г., по райони

Източник: НСИ

Значителни са различията в отделните райони и по отношение на показателя БВП на човек от населението (фигура 14). През 2014 г. този показател има най-голяма стойност в Югозападния район (18 614 лв.), а най-малка стойност – в Северозападния район (7381 лв.), т.е. разликата е 11 233 (около 60% от максималната стойност). През 2000 г. разликата между най-високата (Югозападен район – 4596 лв.) и най-ни-

ската стойност на този показател (Южен централен район – 2570 лв.) е 2026 лв., т.е. около 44% от максималната стойност.

Съществува определена зависимост между стойностите на двата показателя по региони – например през 2014 г. на най-ниската стойност на показателя БВП на човек от населението съответства най-висока стойност на равнището на безработица и обратно.

Таблица 7. Резултати от регресионния анализ за променливите $\Delta Y.100/Y$ (зависима променлива), Δx . Регионално равнище, годишни данни

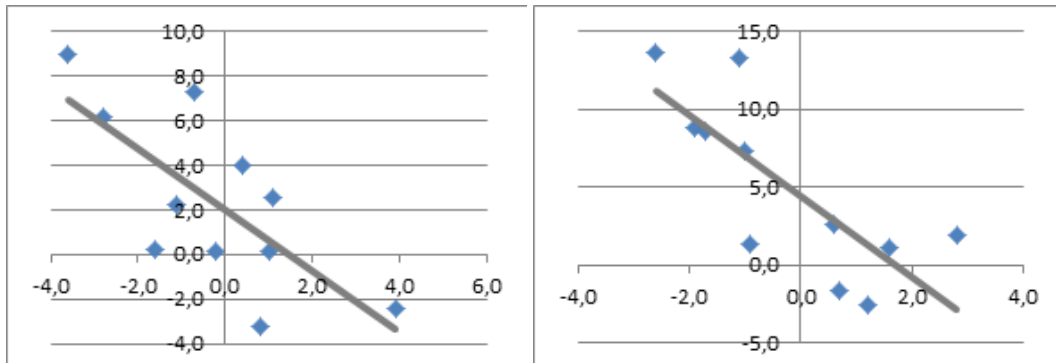
Район	Коефициенти	Стандартна грешка	t-статистика	Вероятност	
Северозападен район	α	-0.252897	1.037966	-0.243647	0.8130
	β	-0.858909	0.646210	-1.329148	0.2165
Северен централен район	α	1.196580	0.946320	1.264457	0.2378
	β	-0.935662	0.517381	-1.808460	0.1040
Североизточен район	α	2.287052	1.246787	1.834358	0.0998
	β	-0.935135	0.434843	-2.150513	0.0600
Югоизточен район	α	2.010041	0.869492	2.311742	0.0461
	β	-1.374757	0.438145	-3.137678	0.0120
Югозападен район	α	4.410901	1.151209	3.831537	0.0040
	β	-2.597117	0.709376	-3.661130	0.0052
Южен централен район	α	1.981551	1.008553	1.964746	0.0810
	β	-0.577420	0.513461	-1.124564	0.2899

Показател / район	Северо-западен	Северен централен	Северо-източен	Юго-източен	Юго-западен	Южен централен
Коефициент на гетерминация	0.164084	0.266535	0.339435	0.522420	0.598284	0.123204
Коригиран коефициент на гетерминация	0.071205	0.185039	0.266039	0.469356	0.553649	0.025782
Стандартна грешка на оценката	3.442324	3.123042	4.016505	2.859957	3.786305	3.341409
Сумата от квадратите на остатъците	106.6464	87.78052	145.1908	73.61418	129.0250	100.4851
Логаритмична функция на правдоподобие	-28.10225	-27.03152	-29.79917	-26.06351	-29.14993	-27.77495
F-статистика	1.766636	3.270526	4.624705	9.845025	13.40388	1.264643
Вероятност (F-статистика)	0.216506	0.103988	0.059987	0.011973	0.005226	0.289871
Средно значение на зависимата променлива	-0.268514	1.366701	2.924644	2.359979	4.953934	1.929058
Дисперсия на зависимата променлива	3.571838	3.459469	4.688262	3.926068	5.667313	3.385334
Информационен критерий на Akaike	5.473137	5.278458	5.781667	5.102456	5.663624	5.413628
Критерий на Schwarz	5.545481	5.350802	5.854012	5.174800	5.735969	5.485972
Критерий на Hannan-Quinn	5.427534	5.232855	5.736064	5.056853	5.618021	5.368025
Коефициент на Durbin-Watson	2.307936	1.404495	2.135675	2.874408	1.984301	0.892112

Както се вижда от таблица 7, получените регресионни модели и коефициенти не са статистически значими, с изключение на тези, отнасящи се за Югоизточния и Югозападния район. За посочените два модела се получават съответно следните стойности за коефициента на Нойман: $k = 3,0955163$ и $2,1369395$. При сравнение на емпиричните с теоретичните стойности, не се установява автокорелация: $k^I = 1,2725$; $k^{II} = 3,3458$. Линеините регресионни модели за тези два района се описват чрез следните уравнения (виж също фигура 15):
 $\Delta Y_{100}/Y = 2,010041 - 1,374757 \cdot \Delta u + \varepsilon$
(Югоизточен район);
 $\Delta Y_{100}/Y = 1,151209 - 2,597117 \cdot \Delta u + \varepsilon$
(Югозападен район).

Съгласно получените резултати, при увеличаване на безработицата в Югоизточния район с един процентен пункт, реалният БВП намалява с 1,37% спрямо предходната година. За да не се допусне увеличаване на текущата безработица, е необходимо реалният годишен БВП на Югоизточния район да нараства спрямо предходната година с 2,01%. По аналогичен начин при увеличаване на безработицата в Югозападния район с един процентен пункт, реалният БВП намалява с 2,60% спрямо предходната година. За да не се допусне увеличаване на текущата безработица, е необходимо реалният годишен БВП на Югозападния район да нараства спрямо предходната година с 1,15%.

Фигура 15. Зависимост между безработицата и икономическия растеж за периода 2003-2014 г., Югоизточен и Югозападен район (линеен регресионен модел).

Изводи и заключение

От настоящото изследване може да се направят следните изводи:

- За коефициента на Оукън (β) на национално равнище (изразяващ се чрез формула (1)), се получават следните стойности: 0,741940 (тримесечни данни, изменение спрямо предходното тримесечие); 0,860200 (тримесечни данни, изменение спрямо съответното тримесечие на предходната година); 0,971991 (годишни данни, изменение спрямо предходната година). Следователно, средната стойност на коефициента (β) на Оукън на национално равнище е около 0,9.
- Обикновено, при повечето изследвания, коефициентът на Оукън приема средна стойност около 2,5. Следователно, зависимостта между равнището на безработица и реалното съвкупно производство в България за разглежданите периоди е по-слабо изразена, в сравнение с останалите страни.
- Съгласно получените линейни регресионни модели, за да не се допусне увеличаване на безработицата е необходимо реалният БВП да нараства спрямо предходния период с 1,44% (тримесечни данни), с 5,71% (тримесечни данни) или с 2,23% (годишни данни), т.е. да нараства средно с 3,13%.
- При тези условия, една стимулираща политика за ограничаване на безработицата трябва да се съобразява със следните обстоятелства: **Първо**, при увеличаване на текущата безработица с 1 процентен пункт, реалното съвкупно производство намалява спрямо предходния период с около 0,9%; **Второ**, за поддържане на стабилна заетост и недопускане на безработица, реалното съвкупно производство (БВП) трябва да нараства спрямо предходния период с около 3,13%.
- В националната икономика текущото равнище на безработицата за 2015 г. е 9,1%. За да се постигне намаление на безработицата например с 2 процентни пункта е необходимо да се осигури годишен растеж на реалното съвкупно производство от 4,93%, т.е. 1,8% за намаление на текущата безработица от 9,1% на 7,1% (при съотношение 0,9 : 1) и 3,13% за поддържане на стабилна заетост.
- Сезонният фактор оказва изключително силно влияние върху равнището на безработица и върху реалния БВП на България. Влиянието на сезонния фактор е по-силно изразено при показателя реален БВП, в сравнение с показателя равнище на безработица.
- Ако се допусне, че установените закономерности ще се запазят и през прогно-

зирания период, то равнището на безработица ще нараства, а стойността на реалния БВП също ще нараства, но с бавни темпове, т.е. икономиката трудно ще преодолява негативните последици от икономическата криза.

- Статистически значими регресионни модели и коефициенти са получени само за Югоизточния и Югозападния район, а за останалите райони (Северозападен, Северен централен, Североизточен и Южен централен район) съответните модели и коефициенти не са статистически значими. Стойностите на коефициента на Оукън (β) за Югоизточния и Югозападния район са по-големи от получените стойности на национално равнище.
- Едно и също нарастване на безработицата води до по-голямо намаление на БВП в Югозападния район, в сравнение с Югоизточния район. За да не се допусне увеличаване на безработицата, БВП в Югоизточния район трябва да нараства в по-голяма степен в сравнение с БВП в Югозападния район.

В бъдеще обхватът на анализа би могъл да бъде разширен, като се изследва спецификата на растежа на регионално и на национално равнище и се включат други определящи фактори, освен равнището на безработица.

Цитирани източници:

Велев, М., 2014. Изследване на зависимостта между реалното съвкупно производство и равнището на безработица в България. *Икономически изследвания*, 3, стр. 58-91.

(Veleв, M., 2014. Izsledvane na zavisimostta mezhdu realnoto savkupno proizvodstvo i ravnishteto na bezrobotitsa v Bulgaria. *Ikonomicheski izsledvaniya*, 3, str. 58-91.)

Йоцов, В., 2013. Икономическият растеж през призмата на външния сектор. *Икономическа мисъл*, 6, стр. 3-19.

(Yotsov, V., 2013. Ikonomicheskiat rastezh prez prizmata na vanshnia sektor. *Ikonomicheska missal*, 6, str. 3-19.)

Мишев, Г., В. Гоев, 2010. Статистически анализ на времеви редици. София: „Авангард прима”.

(Mishev, G., V. Goev, 2010. Statisticheski analiz na vremevi redove. Sofia: "Avangard prima")

Национален статистически институт, <http://www.nsi.bg> [Accessed 21 July 2016].

(Natsionalen statisticheski institut. <http://www.nsi.bg> [Accessed 21 July 2016].)

Нейчева, М., 2015. Ефекти на средното и висше образование върху икономическия растеж: коинтеграционен модел за България. *Икономически изследвания*, 24 (4), стр. 82-106.

(Neycheva, M., 2015. Efekti na srednoto obrazovanie varhu ikonomicheskiya rastezh: kointegratsionen model za Bulgaria. *Ikonomicheski izsledvaniya*, 24 (4), str. 82-106.

Пиримова, В., 2007. Зависимост между икономическия растеж и безработицата в България. Научни трудове на УНСС, Том II, стр. 57-84. <http://research.unwe.bg/br11/2.pdf> [Accessed 29 August 2016].

(Pirimova, V., 2007. Zavisimost mezhdu ikonomicheskiya rastezh i bezrobotitsata v Bulgaria. Nauchni trudove na UNSS, Tom II, str. 57-84. <http://research.unwe.bg/br11/2.pdf> [Accessed 29 August 2016].)

Пиримова, В., 2014. Цикличност в икономиката: Форми, източници, механизми. София: Издателски комплекс – УНСС.

(Pirimova, V., 2014. Tsiklichnost v ikonomikata: Formi, iztochnitsi, mehanizmi. Sofia: Izdatelski kompleks – UNSS)

Ралева, С., 2013. Инфлация и икономически растеж: Теория, методология, емпирика. София: Издателски комплекс – УНСС.

- (Raleva, S., 2013. Inflatsia i iкономически растеzh: Teoria, metodologia, empirika. Sofia: Izdatelski kompleks – UNSS)
- Рангелова, Р., 2011. „Europe 2020” Strategy and Bulgaria’s economic growth. *Икономическа мисъл*, 7, с. 31-54.
- (Rangelova, R., 2011. „Europe 2020” Strategy and Bulgaria’s economic growth. *Икономическа мисъл*, 7, с. 31-54.)
- Станев, Ст., 2009. Финансово развитие и икономически растеж в България, 1991-2006 г. (иконометричен анализ по логиката на производствената функция). Българска народна банка.
- (Statev, St., 2009. Finansovo razvitie i iкономически растеzh v Bulgaria, 1991-2006 g. (ikonometrinen analiz po logikata na proizvodstvenata funktsia). Balgarska narodna banka)
- Adanu, K., 2005. A cross-province comparison of Okun’s coefficient for Canada. *Applied Economics*, 37, pp. 561-570.
- Ball, L., J. T. Jalles and P. Loungani, 2015. Do forecasters believe in Okun’s Law? An assessment of unemployment and output forecasts. *International Journal of Forecasting*, 31(1), pp. 176-184.
- Ball, L., D. Leigh, and P. Loungani, 2013. Okun’s law: fit at fifty? (No. w18668). National Bureau of Economic Research. <http://www.nber.org/papers/w18668> [Accessed 29 August 2016.]
- Christopoulos, D., 2004. The relationship between output and unemployment: Evidence from Greek regions. *Papers in Regional Science*, 83, pp. 611-620.
- Daly, M., J. Fernald, Ò. Jordà and F. Nechio, 2014. Interpreting deviations from Okun’s Law. FRBSF Economic Letter, 12.
- Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/> [Accessed 21 July 2016].
- Freeman, D., 2000. A regional test of Okun’s Law. *International Advances in Economic Research*, 6, pp. 557-570.
- Harris, R. and B. Silverstone, 2001. Testing for asymmetry in Okun’s law: A cross-country comparison. *Economics Bulletin*, 5, pp. 1-13.
- Okun, A. M., 1962. Potential GNP: Its Measurement and Significance. American Statistical Association, Proceedings of the Business and Economic Statistics Section, Washington, pp. 98-103.
- Perman, R. and C. Tavera, 2007. Testing for convergence of the Okun’s law coefficient in Europe. *Empirica*, 34(1), pp. 45-61.
- Schnabel, G., 2002. Output trends and Okun’s law. Bank for International Settlements, Working Paper, No. 111, April.
- Villaverde, J. and A. Maza, 2009. The robustness of Okun’s law in Spain, 1980-2004: Regional evidence. *Journal of Policy Modeling*, 31(2), pp. 289-297.